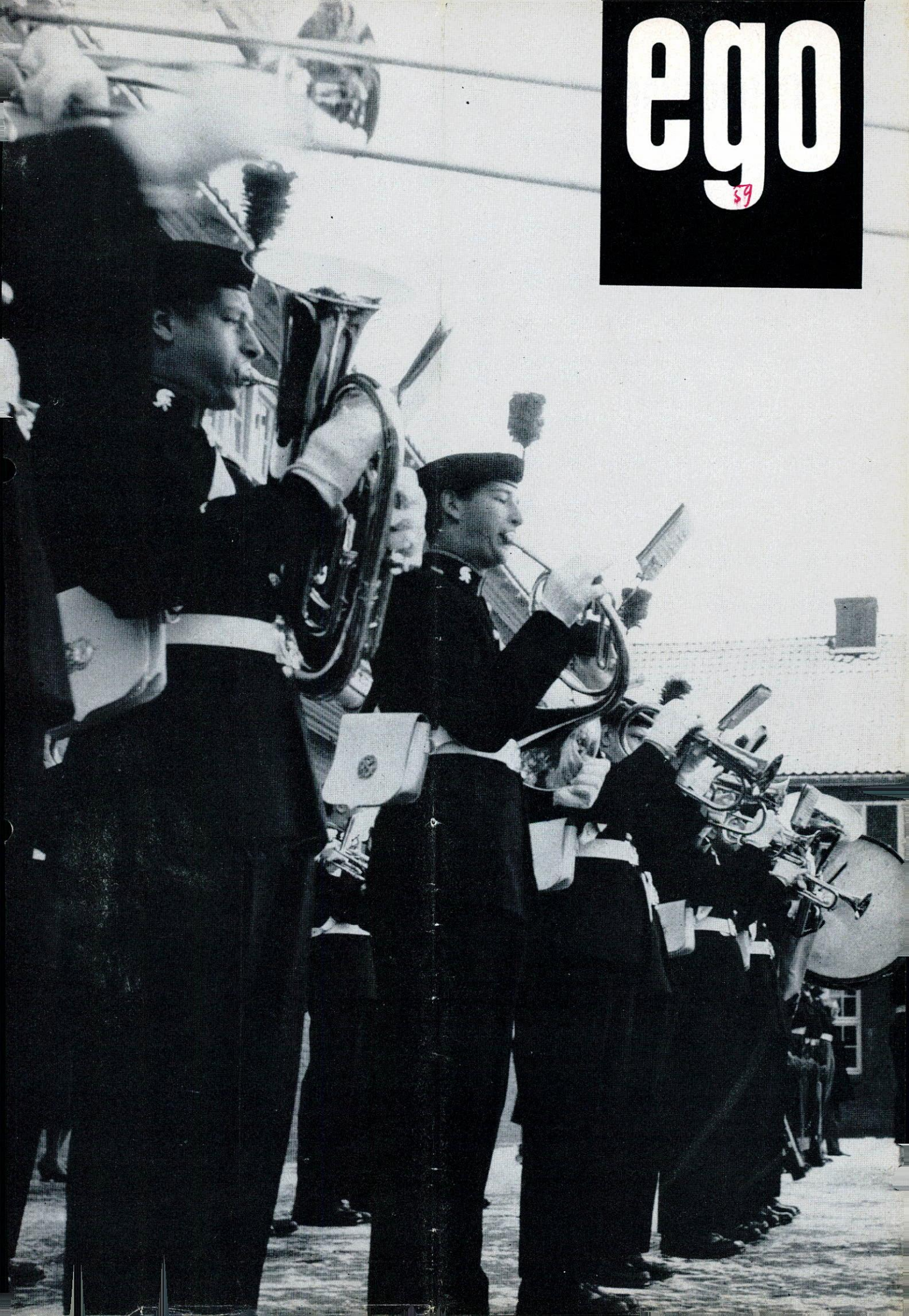

ego

Ontmoeting

In het Coornherthuis heeft van 6-8 februari met de aankondiging 'Ontmoeting der levensovertuigingen' een bijeenkomst plaats gevonden voor officieren van verschillende levensbeschouwelijke richting. Er waren katholieken, protestanten en humanisten. Natuurlijk was ook het programma op het onderwerp afgestemd, achtereenvolgens werd het woord gevoerd door dominee Van der Poel, aalmoezenier Groenendijk en raadsman Lips, terwijl genoemde drie in de laatste zitting van de bijeenkomst, als forum samengevoegd, op vragen en opmerkingen van de deelnemers ingingen.

Het is een heel bijzondere bijeenkomst geworden, waarin men nu eens inderdaad naar elkaar heeft geluisterd en waarbij men vragende en sprekende trachtte door te dringen tot de achtergrond van de verschillende overtuigingen. Een bijeenkomst waar niemand gelijk had, waar men het niet alleen accepteerde dat de ander anders dacht, maar waar men bovendien nog belangstellend was naar de vraag wát die ander dan precies dacht en wáárom. Het is haast vanzelfsprekend dat in deze bijeenkomst ook een sfeer moest ontstaan, waarin men elkaar als mens waardeerde en waar het gewoon prettig was om bij elkaar te zijn.

Een merkwaardig moment in deze bijeenkomst was de maandagavond, toen dit hele gezelschap geconfronteerd werd met twee vertegenwoordigers van de provo's nl. Irene van de Wetering en Bernard de Vries. Inderdaad een merkwaardige avond. Wie meent dat dat wel geleid moet hebben tot een geestelijke veldslag tussen officieren en provo's heeft het bij het verkeerde eind. O, zeker, er was meningsverschil op allerlei punten, ook trouwens tussen de twee provo's die daarvan allerminst een geheim probeerden te maken, maar het verbazingwekkend plezierige was dat bij nauwkeurig luisteren en scherpzinnig doorvragen er verschillende momenten ontstonden waar mensen uit zo verschillende werelden, wellicht tot eigen verwondering, moesten constateren: maar daar denken we helemaal niet zo verschillend over!

Ook op deze avond groeide iets van begrip en waardering, zo zeer zelfs dat tenslotte de twee provo's in de auto van de hoogst-in-rang-zijnde officier naar het station werden gebracht. Ik ben ervan overtuigd dat die officier het die avond op prijs stelde de hoogste in rang te zijn.

Waarom over dit alles eigenlijk een woord in dit blad? Omdat het omgekeerde van het hier beschrevene in de strijdkrachten, zoals trouwens overal, ook aanwezig is. Hoe vaak ontmoet men niet het vooroordeel tegen dat wat men nauwelijks kent, de controverse tegen het nieuwe, de afkeer van het andere. Daarom zouden we deze bijeenkomst willen zien als een teken aan de wand. Een teken van dat wat groeiende is: de bereidheid te luisteren naar het andere, het accepteren van een kritische geest, de losmaking uit het isolement.

In zekere zin zouden de strijdkrachten een ideale ontmoetingsplaats kunnen zijn. Waar komen zoveel mensen uit zoveel verschillende richtingen te zamen? Met wat meer vernieuwingsdrift, met wat meer durf en wat meer fantasie zouden de strijdkrachten ook op dit gebied van grote betekenis kunnen zijn. Daarom meenden we melding te moeten maken van deze ontmoeting in Driebergen.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 59 — maart 1967

3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

N. Haasbroek

W. Jesse

Henk J. Meier

Bob van Opzeeland

Bert Vuijsje

T. Weerheym

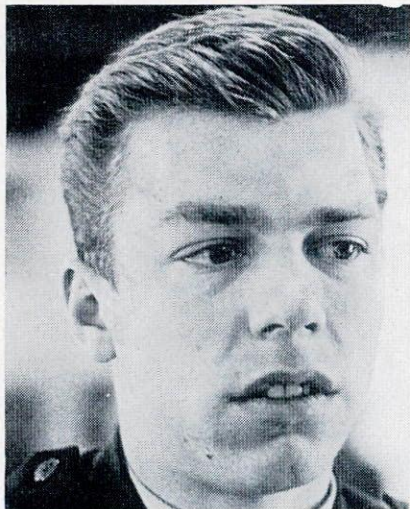
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

BIJ DE VOORPLAAT:

*De kapel speelt in de militaire
dienst een belangrijke rol. Bij vele
festiviteiten, — of het nu een voet-
balwedstrijd, een afscheid of een
overdracht is, — vrolijken ze de boel
op. Thijs Wortman zag in deze
tweejarige blazers een foto, die wij u
met plezier als voorpagina van het
maandnummer presenteren.*

Import-Belg Jan Mulder

Het geweeklaag in België neemt grotere vormen aan. De Belgische voetbal-supporters voelen dat de macht van het Belgische nationale voetbalelftal, dat nog niet zo heel lang geleden in Europa een gevreesde tegenstander was, tanende is. Hoe gemakkelijk sneden die Belgen in de jaarlijkse traditionele interland niet langs de Nederlanders? De suprematie was overweldigend. België, met een kern van Anderlecht-spelers, stookte vrijwel onstuitbaar langs Europa's voetbaldiven.

Maar in het voorjaar van het vorig jaar incasseerde selectioneur en bierbrouwer Vandenstock met zijn elite-groep de eerste dreun. In België was men uitgekeken op de talentvolle Anderlecht-groep. 'We willen ook eens anderen een kans geven,' had Vandenstock daarop gezegd. 'Juist in de interland tegen Nederland, die toch om "Keizersbaard" is, kunnen we ons zo iets permitteren.' Die gok van de Belgen betekende een misrekening. Een jong en even talentvol Nederlands elftal sloeg hard toe: 3-1.

Het was echter niet de enige klap. Een paar maanden later werd België in Florence door Bulgarije uitgeschakeld voor de finale-poule van het wereldkampioenschap in Engeland. De Belgen, die zich al zeker in Engeland waanden, vielen tussen wal en schip. De eerste symptomen van onrust borrelden omhoog.

Toch is deze terugval van hun natio-

nale ploeg niet de enige reden van het gemopper. Bij Anderlecht namelijk, grossier in internationals, spelen sinds het vorige seizoen twee Nederlanders die week-in-week-uit in het nieuws zijn, spelers die de Belgische vedetten in de schaduw zetten. De Limburger Bergholtz en de Groninger Mulder hebben elkaar daar in Brussel gevonden.

Geen spijt

Jan Mulder: 'Ik sta nu voor het tweede jaar onder contract bij Anderlecht. Ik moet je zeggen dat ik er helemaal geen spijt van heb gehad dat ik die sprong naar het zuiden heb gewaagd. Anderlecht is een echte club, te vergelijken met het huidige Ajax bij jullie. Daarom vonden we het zo geweldig dat Ajax hier op Anderlecht van ons verloor. Er is ons hard spel verweten, maar ik ben het daarmee helemaal niet eens. Ajax had die wedstrijd toch ook graag willen winnen. Laten we nou maar heel eerlijk zijn. Anderlecht speelde gewoon beter die avond. De volgende keer wint waarschijnlijk Ajax.'

Jan Mulder, 21 jaar, ingelijfd in de Nederlandse strijdkrachten onder leger-nummer 450504254, heeft het contact met het Nederlandse voetbal niet helemaal verloren. Zo eens per week onderbreekt hij zijn dagelijkse rit van de kazerne in Ossendrecht naar Brussel met een reisje naar Zeist, waar Jan in het sportcentrum van de KNVB met de Nederlandse militaire voetbalploeg zeer hard traint.

'Ik ben blij dat ik op deze manier op de hoogte blijf. In dat militaire elftal heerst een geweldig goede geest. Ik heb er nu alweer verschillende interlands opzitten, maar vooral op die reis naar Madeira toen we Portugal wipten, bemerkte ik dat men in Nederland toch wel heel anders is dan in België. De Belgen kunnen zo vervelend serieus zijn. Een lachje kan er voor belangrijke wedstrijden maar hoogst zelden af. De leiders van de militaire voetbalploeg zien dat gelukkig anders. Trainer Zwartkruis doet heel vaak met ons mee. Toen we na afloop van die wedstrijd tegen Portugal in het hotel kwamen, dook hij van vreugde over de overwinning met kleren

SPORT

De elf van Madeira. Staand v.l.n.r.: Van der Kuylen (PSV), Achterberg (DOS), Hulshof (Ajax), Jan Mulder (Anderlecht), Van de Wekke (Excelsior) en trainer Zwartkruis. Voor v.l.n.r.: Janssen (Feijenoord), Veenstra (Go Ahead), Graaumanns (NAC), Van Egmond (Telstar), Peys (Haarlem en Graaumanns (NAC).

en al aan in het zwembad. Moet je bij ons om komen, zouden ze denken dat je gek bent geworden. Maar je kunt toch niet altijd onder hoogspanning leven. Dat gaat zeker ten koste van je spel.'

'Heel goeie'

Heeft Jan Mulder al plannen om naar Nederland terug te keren?

'O, nee. Tot en met 1968 heb ik een contract. Waarom zou ik. Er moet dan wel een heel goeie Nederlandse club komen. Toen ik in militaire dienst ging (vorig jaar juli), heb ik een paar moeilijke maanden gehad. Anderlecht had een nieuwe trainer aangetrokken. Hij zag me nooit, want de eerste weken, toen Anderlecht al volop in training was, lag ik in de kazerne. Ik kwam naast het elftal te staan en moest in het tweede spelen.

Ik kan me best voorstellen dat hij me niet direct in het eerste elftal zette. Bovendien raakte ik nog geblesseerd ook. Gelukkig kreeg ik na mijn blessure een kans, omdat het bij Anderlecht niet zo geweldig ging. Er werden punten verspeeld. Na mijn rentree ben ik er niet meer naastgezet. Nu loopt het weer gesmeerd. Enfin, jullie hebben in die benefietwedstrijd tegen Ajax zelf kunnen zien hoe goed Bergholtz weer is. Pummy is weer helemaal in in België. Hij vliegt er soms langs of er helemaal geen tegenstanders zijn. Pummy had het vorig seizoen veel moeilijkheden. Met Sinibaldi — onze vorige trainer — kon hij helemaal niet opschieten. Maar ik vond wel dat het ook aan hem zelf lag. Hij kwam bij Anderlecht als een grote vedette. Hij speelde immers in het Nederlands elftal. Voor mij lag het even anders. Ik kwam uit WVV, een klein amateurclubje uit Groningen. Ik moest het niet à la minute waarmaken. Mij gaven ze de tijd om te groeien.

Vorige maand zijn Pummy en ik in een nieuwe flat getrokken. Alleen zijn is ook zo ongezellig. Want in Groningen kom ik niet zoveel meer. Ik rijd op en neer van Ossendrecht naar Brussel. Gelukkig krijg ik van mijn commandant alle medewerking. Anders was dit niet vol te houden.'

WIM JESSE

'HET WAS EEN UITDAGING'

Toen ik, nu alweer meer dan twee jaar geleden, voor het feit stond, dat ik waar moest gaan maken dat geestelijke verzorging vanuit een humanistische achtergrond niet alleen mogelijk was, maar ook zinvol, voelde ik toch wel een aarzeling. De aard van het werk dat ik nu zou gaan

DOOR

H.J. VANSANDWIJK

doen, was zo anders dan ik gewend was, dat ik zelfs van een gevoel van onzekerheid kan spreken. Aan de andere kant stak er toch ook wel weer zoveel avontuursaard in mij, dat ik de uitdaging die dit nieuwe werk betekende, aannam, en met graagte.

Ik kende het leger slechts van mijn dienstplichtige periode, die vlak na de oorlog viel, en nu weet ik dat het leger van nu weinig meer dan de naam ermee gemeen heeft. De dienstplichtigen van toen hadden die oorlog nog vers in het geheugen, en dat maakte ons niet enthousiast, maar wel vastberaden. De officieren en het kader van toen hadden voor het grootste deel gevochten, en waren daar nog vol van. Ook bij hen was de geest anders dan nu.

Ik zeg 'anders', niet beter of slechter. Veel van de huidige officieren en kaderleden hebben die oorlog ook meegemaakt, maar de twintig jaar die intussen verliepen, hebben ook de betrokkenheid van deze mensen met de problemen veranderd, zodat er nu een grotere distantie bestaat. Het zijn echter vooral de soldaten van nu die anders zijn, omdat ze de oorlog alleen kennen uit verhalen en uit kranteverslagen. Zij staan anders tegenover het verschijnsel oorlog, hun engagement is er vaak wel, maar is anders gericht. Deze veranderingen maakten dat ik mij onzeker voelde, en u zult dat begrijpen.

Een nog veel principiëler punt kwam daarbij voor mij persoonlijk. Ik was afkomstig uit het onderwijs. U zult nog weten dat de leraar op school de man is die het weet. De vragen die hij stelt, zijn geen echte vragen, het zijn schijnvragen, bedoeld of wel als controle of de leerling het antwoord weet, of wel als didactische procédé, een heuristische methode dus, maar in beide gevallen weet de leraar het antwoord zelf wel. Nu was er echter een nieuwe situatie ontstaan, die van vragen stellen waarop niemand het antwoord weet. Ik weet ook wel dat ik soms les geef over een onderwerp waarvan ik wat weet en de toehoorders niet, bij voorbeeld als we over boedhisme praten. Maar u weet intussen al wel zoveel van onze werkwijze af, dat u begrijpt wat ik met de andere situatie bedoel.

De vraag, 'Hoe moet ik leven?', om Fons Jansen maar te citeren, kunnen we niet zó maar beantwoorden als de vraag: 'Hoe is de subjonctief van aller?' Dat laatste antwoord weet ik, en dat versterkt mijn zekerheidsgevoelens. Dat eerste antwoord, 'weet' ik niet; we zullen samen over dat antwoord moeten delibereren, waarbij elk van de aanwezigen een duid in het zakje kan en mag doen, die dezelfde waarde heeft als mijn duid.

Uitgaande van de opvatting dat de mens wel een positief antwoord kan geven op die eerste vraag, maar dan meestal vanuit een andere achtergrond start, betekent, dat ik het antwoord hoogstens voor me zelf heb geformuleerd, en tracht dat in mijn leven te realiseren, maar dat houdt niet in dat ik een beter heb dan de deelnemers. Natuurlijk zou ik nu kunnen gaan proberen die deelnemers te gaan uitleggen waarom ik gelijk heb, en weer in mijn leraars huid kruipen om domme leerlingen de regels nog eens duidelijk te maken. Ik wist echter dat dat niet juist zou zijn, ik mag slechts als katalysator optreden voor denkprocessen die beslist niet verlopen zoals het mijne, en desalniettemin daarom niet fout zijn, het omgekeerde kan wel eens waar zijn.

Hoe is dit nu allemaal nu ruim twee jaar geleden uitgekomen? Was ik terecht een beetje bang? Neen, ik had niet bang behoeven

te zijn. Overal waar ik op mijn vele reizen aankom bestond, en bestaat nog, de wil en de wens om mijn werk mogelijk te maken. Natuurlijk moet dit niet absoluut genomen worden want hier en daar moest, en moet, nogal eens weerstand overwonnen worden; principiële weerstand van mensen die dat ongodsdienstig humanisme waardeloos vinden en dat belijden in woorden en daden, en ook praktische weerstand van commandanten die het moeilijk vinden voor een klein groepje mensen een afzonderlijk GV-uur uit te trekken. Dat zijn dingen die ik begrijp, al vind ik ze niet leuk maar er is mij ook duidelijk geworden dat een gesprek over deze zaken vaak waardevol is en veel oplost. De medewerking is vaak zelfs spontaan aanwezig en ik bewaar uitstekende herinneringen aan bijeenkomsten met commandanten die voor mij veel deden, soms ondanks hun stellingname vanuit hun godsdienstige achtergrond tegenover mijn humanisme.

Ook zijn er dominees en aalmoezeniers die mij van het begin af als collega behandelden en mij zelfs zo noemden. Dat vooral is mijn grootste geluk geweest, en het woordje geluk is hier met opzet gekozen.

Sommige aalmoezeniers en dominees hebben zoveel karakter dat ze over hun ernstige en principiële bezwaren tegen mijn dienstvak heen stapten, en mij tegemoetkwamen om mij te helpen mijn weg te vinden en mijn leven mogelijk te maken in de groep officieren en onderofficieren, waarin ik mij als beginnende lang niet thuisvoelde. Ik ben er dan ook blij mee deze collega's nu eens officieel te kunnen zeggen, hoezeer ik het op prijs stel dat ik hun collega mag zijn, en mij in alle nederigheid trots voel met hen te mogen werken.

En dan die deelnemers aan de lessen, hoe hebben die gereageerd op dit zo nieuwe soort geestelijke verzorging? Hier ligt, in dit antwoord, een terrein waarop ik een grote voldoening beleefde en nog steeds beleef. De wijze waarop de deelnemers reageerden op mijn lessen, is zo, dat ik nog maar zelden terugdenk aan mijn tijd als leraar. Natuurlijk hebt u begrepen, dat dat niet is, omdat ik het zo goed doe, want mijn

'OVERGANG WAS GROOT'

Zaterdagavond elf uur, zittend achter de schrijfmachine, wetende dat Ard en Kees op dit moment de leiding hebben in het wereldkampioenschap op de schaats en veronderstellende dat één van beiden de overwinnaar zal worden, filosofer ik zo'n beetje over de vraag wat er in die beide jongens om moet gaan. Ze zijn vrienden, maar toch...

DOOR

A. ZOETEBIER

Maar dat is eigenlijk niet de bedoeling, want de redactie van Ego heeft mij gevraagd iets te vertellen over mijn ervaringen als raadsman in het leger en daar zit je dan met de vraag, wat er uit die schrijfmachine op het papier moet verschijnen.

Allereerst komt dan bij mij de vraag naar boven, waarom ben je aan dit werk begonnen, waarom doe je het eigenlijk? Daar kom je natuurlijk nooit precies achter, maar naast egoïstische motieven is er misschien toch een bepaalde lijn te ontdekken.

Achttien jaren lang heb ik gewerkt bij het gevangeniswezen in een functie waarbij het in de allereerste plaats ging om de mens zo mogelijk te begeleiden in zijn onvrije situatie. Zoekend, tastend en luisterend tracht je de ander te begrijpen om hem zo mogelijk te begeleiden en te stimuleren om aanknopingspunten te vinden ten einde te komen tot een vollediger ontplooiing van zijn mens-zijn. Je zou ook kunnen zeggen: het doorzichtig maken van je menselijke situatie, het ontdekken van de kortsluiting om van daaruit je mens-zijn waar te maken. Vanuit dit arbeidsmilieu voelde ik mij wel aangetrokken tot de functie van raadsman in het leger en ik heb dan ook in 1964 de sprong gewaagd.

Nu, twee en een half jaar later, moet ik eerlijkheidshalve bekennen dat de overgang wel enorm groot is geweest. Ik was nooit in de militaire dienst geweest en ofschoon we, te zamen met een aantal aalmoezeniers, wel een korte opleiding hebben genoten in de legerplaats Nunspeet, voelde ik mij als een kat in een vreemd pakhuis. Gekleed in uniform, getooid met onderscheidingstekens, waarop ik meende geen recht te hebben, aangevuld met een embleem dat niemand kende, reisde ik de Noord-Veluwe af van Wezep tot de Harskamp

om mijn opwachting te maken bij tientallen commandanten, nooit geweten hebbende dat er zoveel kazernes, legerplaatsen en onderdelen waren. Van de militaire organisatie snapte ik voorlopig niets, met het gevolg dat allerlei blunders niet uit konden blijven, welke overigens op een plezierige wijze werden aanvaard.

Functionerende in de burgersamenleving, weet je natuurlijk wel dat er zo iets als een leger bestaat, maar door deze confrontatie kom je pas tot de ontdekking welk een enorm instituut het in onze maatschappij vormt, waarbij allerlei vragen naar boven komen, waarop ik deze keer niet verder zal ingaan.

Cedurende de eerste maanden in mijn nieuwe werkkring kwamen in de gesprekken een aantal vragen steeds weer naar voren en een aantal daarvan wil ik u niet onthouden.

Is humanistische geestelijke verzorging eigenlijk wel geestelijke verzorging, waarbij als ondertoon doorklonk de gedachte dat echte geestelijke verzorging alleen maar godsdienstige geestelijke verzorging kan zijn. Scherp geformuleerd, leidde dit bij afwezigheid van de raadsman wel eens tot de opmerking: 'De raadsman is er vandaag niet, nu kun je echte geestelijke verzorging krijgen, als je naar de dominee of de aalmoezenier gaat.'

Discussies over de al of niet gelijkwaardigheid van godsdienstige en humanistische geestelijke verzorging hebben geen zin, eenvoudigweg, omdat het uitgangspunt van een levensovertuiging, zelf niet vatbaar is voor bewijs of tegenbewijs. Alhoewel wij, mensen, vele punten van overeenkomst vertonen, interpreteren wij de werkelijkheid blijkbaar op verschillende wijzen en het getuigt dan ook van een misplaatst superioriteitsgevoel om te veronderstellen de waarheid in pacht te hebben, eenvoudigweg omdat de waarheid niet te achterhalen is.

Vanuit dit standpunt vertrekkende kan er dus ook nooit concurrentie zijn met de godsdienstige geestelijke verzorging. Bovendien vloeit hieruit voort dat humanistische geestelijke verzorging vooral zin heeft ten aanzien van hen die bewust of halfbewust reeds in dezelfde belevingswereld staan.

Een ander punt dat dikwijls naar voren komt, betreft de vraag hoe de humanist politiek is geïnteresseerd, waarbij meestal bij voorbaat de associatie humanisme-socialisme wordt gemaakt. Nu bestaat de humanist evenmin als de christen en op grond daarvan ligt het voor de hand dat humanisten over politieke vraagstukken verschillend denken. Vanwege zijn uitgangspunt, nl. de mens, is het niet voor de hand liggend

Vervolg op pagina 6

VERVOLG - RAADSLIEDEN AAN HET WOORD

dat een humanist zal stemmen op een godsdienstig politieke partij, zodat er voor hem overblijven de politieke partijen die eveneens gebaseerd zijn op een democratische grondslag, nl. PvdA,

VVD, PSP en D'66.

Waar hij op zal stemmen, is afhankelijk van de vraag hoe hij zich de organisatie van de maatschappij voorstelt, waarbij overigens zijn keuze vaak wel zal samenhangen met zijn persoonlijke omstandigheden. Wat dat betreft, vormt een humanist waarschijnlijk geen uitzondering op de algemene regel. Het Humanistisch Verbond is dus bepaald niet gebonden aan een politieke partij en herbergt vogels van diverse pluimage.

Een derde punt dat altijd naar voren komt, is de vraag wat de humanistische geestelijke verzorging op het slagveld bij het sterven heeft te bieden. Het antwoord wordt daarbij meestal meteen gegeven, nl. 'niets', daarbij redenerend vanuit eigen verwachting, stellende dat er na het sterven nog een hiernamaals of eeuwig leven zal zijn. Uiteraard respecteer ik gaarne deze mening, ofschoon ik meen te mogen opmerken dat alle christenen hier bepaald niet gelijk over denken.

Wat de humanist betreft, het gaat hem veel meer om het leven hier en nu,

daarbij de dood waarschijnlijk ervarende als een enorm probleem, maar desalniettemin ziet hij de sprong naar het eeuwige leven als een illusie. Naarmate hij zich zijn menselijke situatie beter bewust wordt, zal hij eerder in opstand komen tegen de dood en trachten het leven hier en nu inhoud en vorm te geven, beseffende dat hij ten slotte de nederlaag zal moeten incasseren.

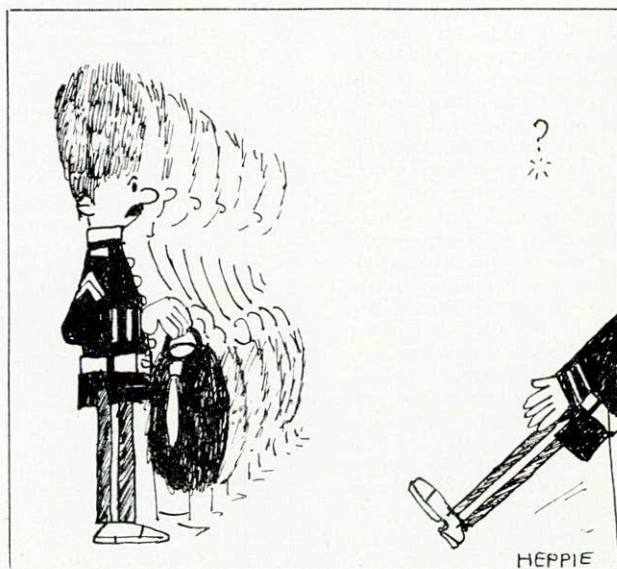
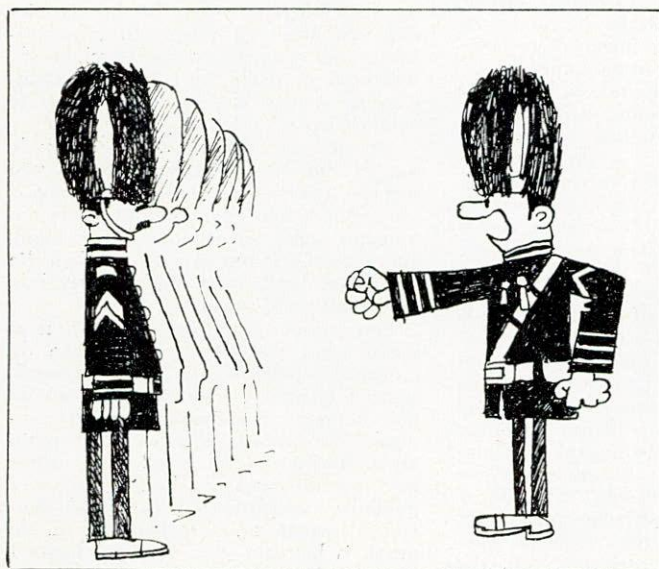
Indien iemand vanuit deze levensbeschouwing met de dood wordt geconfronteerd, ligt het voor de hand dat hij ook behoefte heeft aan een vorm van geestelijke bijstand die overeenkomstig deze sfeer handelt, denkt en leeft. Dat deze visie andersdenkenden niet aanspreekt, is duidelijk, maar daar dient onmiddellijk op te volgen, dat het omgekeerde eveneens het geval is.

Ten slotte de vraag: ben je humanist als de voorgeschreven verklaring is ingeleverd? Laat ik daar kort op antwoorden. Deze verklaring betekent niet meer dan de minister heeft bedoeld, namelijk dat je de wens te kennen geeft deel te willen nemen aan de humanistische geestelijke verzorging. De vraag of iemand als humanist wenst te worden aangemerkt, dient door hem zelf te worden beantwoord en vanzelfsprekend hebben wij en anderen niet het recht om betrokkene op grond van die verkla-

ring in te delen bij een bepaalde groepering. Naarmate wij langer binnen de strijdkrachten zullen werken, ligt het voor de hand dat deze vragen langzamerhand naar de achtergrond zullen gaan verdwijnen, maar toch meende ik ze nog eens te mogen memoreren.

Wat het praktische werk betreft, is er enerzijds wel voldoening, althans wat mij aangaat. Dank zij de soepele medewerking van de staffunctionarissen lopen de lessen geestelijke verzorging vrij goed, waarbij ik beseft dat dit organisatorisch af en toe moeilijkheden geeft, omdat wij vanwege onze regionale functie vaak niet parallel kunnen lopen met de godsdienstige geestelijke verzorgers. Daarnaast schiet ik in essentiële onderdelen van mijn functie te kort, waarbij ik o.a. denk aan de individuele verzorging en het contact met de staffunctionarissen, doch ik hoop dat dit in de nabije toekomst zal verbeteren. Overigens is dit slechts een hoop, als humanist weet ik met betrekking tot de toekomst bijzonder weinig met zekerheid, doch ik waag het erop met onzekerheden te leven.

Eén ding is sinds gisteravond evenwel een feit geworden, nl. Kees is wereldkampioen op de schaats, doch daarnaast hoop ik dat hij en Ard vrienden zijn gebleven, want dat is onze onontkoombare lotsverbondenheid.

En nu voor de laatste keer! Wie heeft die radio bij zich! ... allemaal de muts af.

Hawkins en Young: tenorsax-pioniers

JAZZ

De saxofoon — en dan vooral de tenorsax — is tegenwoordig misschien wel het belangrijkste jazzinstrument. In de avant-garde spelen tenorsaxofonisten (Coltrane, Albert Ayler, Archie Shepp, Pharoah Sanders) de hoofdrol, terwijl de tenoristen ook in kwantitatief opzicht alle andere instrumentalisten ver overtreffen (probeer bij voorbeeld maar eens vijftwintig tenoristen en daarna vijftwintig trompettisten uit de moderne jazz op te noemen).

Toch heeft het jaren geduurd voor de saxofoon in de jazz volledig was geaccepteerd. In de New Orleans-periode was het instrument vrijwel onbekend; er was in de standaard melodisectie van kornet, klarinet en trombone eenvoudig geen plaats voor. Pas in de loop van de jaren twintig, toen de jazzorkesten groter werden en er twee of meer rietblazers mee gingen spelen, deed de saxofoon zijn intrede. Op dat moment bestond er voor de andere instrumenten al een vrij algemeen aanvaarde jazzspeelwijze, waar jonge musici zich naar konden richten. De beginnende saxofonisten uit die tijd hadden echter geen oudere collega's van wie ze konden leren, en dat is op de eerste jazzplaten-met-saxofoon dan ook pijnlijk duidelijk te horen. Dat de tenorsax in een paar jaar van een obscuur curiosum tot het leidende jazzinstrument kon worden, is te danken aan het baanbrekende werk van een paar vindingrijke pioniers.

Bewonderde grootmeester

Coleman Hawkins (geb. 1904) was de eerste van allemaal. Van 1923 tot 1934 speelde hij in het grote orkest van Fletcher Henderson en hij evolueerde in die periode van een onbeholpen en log spelende beginner (met veel staccato-effecten, die nu verschrikkelijk ouderwets aandoen) tot een zelfverzekerde, door iedereen bewonderde grootmeester. Van '34 tot '39 oogstte Hawkins triomfen in Europa; kort na zijn terugkeer in de VS steeg zijn populariteit door de hit *Body and soul* tot ongekende hoogte. Ook na de oorlog, toen de moderne jazz opkwam, bleef Hawkins tot de jazztop behoren. Hoewel hij altijd zijn eigen, in de swingperiode wortelende muziek is blijven spelen, bleek Hawkins toch in staat zich in het gezelschap van jongere musici te handhaven. Hij is een van die zeldzame jazzmusici die hun creativiteit zelfs na hun zestigste jaar nog hebben weten te bewaren.

In 1944 maakte Hawkins voor het merk Keynote een serie platen met kleine combo's (van kwartet tot septet), waarop een groot aantal topmusici uit die tijd meespeelden. Die opnamen zijn kort geleden opnieuw uitgebracht op de Fontana-LP's *Swing* (683 252 JCL) en *Cattin'* (683 280 JCL).

In Hawkins' handen klinkt de tenorsax als een ruig, zeer mannelijk instrument. Hij heeft een krachtige toon, in

snel tempo vaak nogal grommerig en vooral in de ballads met een sensueel vibrato. Zijn improvisaties zijn groten-deels gebaseerd op gebroken akkoorden; de melodische inventiviteit is niet zijn sterkste punt. In ritmisch opzicht houdt hij zich vrij trouw aan de beat; zijn accenten komen zelden op onverwachte momenten. Wat hij aan ritmisch raffinement misschien mist, maakt hij echter ruimschoots goed door de enorme energie, de geweldige drive waarmee hij speelt. De onverstoorebare zelfverzekerdheid en de krachtige swing zijn de aantrekkelijkste elementen in zijn muziek.

Op *Swing* komen alle aspecten van zijn spel goed tot hun recht. Hawkins speelt daar met voortreffelijke medemusici, van wie vooral pianist Teddy Wilson en drummer Sid Catlett hem enorm lijken te stimuleren. Om verder een indruk te geven: trompettisten als Roy Eldridge en Buck Clayton, bassisten als John Kirby en Slam Stewart en drummers als Cozy Cole en Denzil Best maken deze LP tot een van de plezierigste Hawkins-platen die ik ken. *Cattin'* is helaas een stuk minder. Hawkins zelf levert daar nog wel behoorlijk werk, maar de combo's waarmee hij moet spelen, musiceren soms op een uiterst middelmatig niveau. Vooral de zevenmansgroep, die vier stukken lang een soort dixieland probeert te produceren, blijft beneden de maat. De tweede keus uit Hawkins' Keynote-repertoire is kennelijk op *Cattin'* terechtgekomen.

Tot het midden van de jaren dertig bleef Hawkins' superioriteit op de tenorsax onbetwist. Een enkele individualist als de blanke Chicago-man Bud Freeman (wiens bedaarde spel op de LP *Saturday night fish fry* uit 1962 — Fontana 883 909 JCY — tussen de kermisachtige vocale capriolen van de wat ouder geworden Roy Eldridge nauwelijks tot zijn recht komt) daargelaten, had iedere tenorist maar één ideaal: net zo spelen als Coleman Hawkins.

Muzikale tegenpool

Omstreeks 1936 kwam er echter een tenorist naar voren, die bijna in alle opzichten de muzikale tegenpool van Hawkins was. Lester Young (geb. 1909) had vanaf het begin van de jaren dertig gespeeld in de orkesten van mensen als King Oliver en Walter Page. Nadat Hawkins de Fletcher Henderson-band had verlaten, nam Young in eerste instantie zijn plaats in, maar dat engagement zou niet lang duren. Lester werd tot vervelens toe bekritiseerd, omdat hij Hawkins' krachtige toon miste, en hij verdween dan ook al spoedig uit de band. Young werd pas goed bekend als lid van Count Basies orkest, waarin hij van 1936 tot 1940 de stersolist was. Vanaf 1941 heeft Lester voornamelijk als leider van eigen combo's en als solist bij Jazz at the Philharmonic-groepen

gewerkt. De vijftien maanden die hij in '44-'45 in het leger doorbracht, en vooral de rassendiscriminatie die hij in die periode moest verduren, betekenden voor hem een nachtmerrie, die hij nooit helemaal te boven is gekomen. Na de oorlog heeft hij nog veertien jaar geleefd, gekweld door verslaving en geestelijke problemen, hetgeen uiteraard het niveau van zijn muzikale prestaties zeer ongunstig beïnvloedde.

Combo-opnamen uit Youngs gelukkigere jaren zijn te vinden op twee recente LP's. *Prez* (Vogue INT 40016) bevat sextetstukken uit '38 en '44. Op *Leaps again!* (Fontana 883 278 JCY) is Lester te horen met een kwartet uit '43 en een septet uit '44.

Young trok zich niets aan van de muzikale conventies die in zijn tijd heersten, en bouwde een volstrekt eigen manier van spelen op, die de verdere ontwikkeling van de jazz ingrijpend zou beïnvloeden. Zijn toon is licht, vrijwel vibrateloos en bezit vooral in de jaren vóór '40 een unieke, je zou bijna zeggen nobele, glans. Zijn ritmische ideeën zijn al even revolutionair; hij vervangt het traditionele stevige gehamer op de beat door een heerlijk ontspannen, tegelijkertijd nonchalant en virtuoos gejongleer met accenten op de vreemdste momenten. Het akkoordenschema lijkt hem maar matig te interesseren; hij streeft in de eerste plaats naar een vloeiende, logisch verlopende melodische lijn, die op zijn beste platen een ongeëvenaarde vindingrijkheid verraaft. Een groot deel van Youngs opvattingen zou pas na het ontstaan van de moderne jazz erkenning vinden. Toen werd duidelijk hoe belangrijk zijn rol als wegbereider van de bop was geweest.

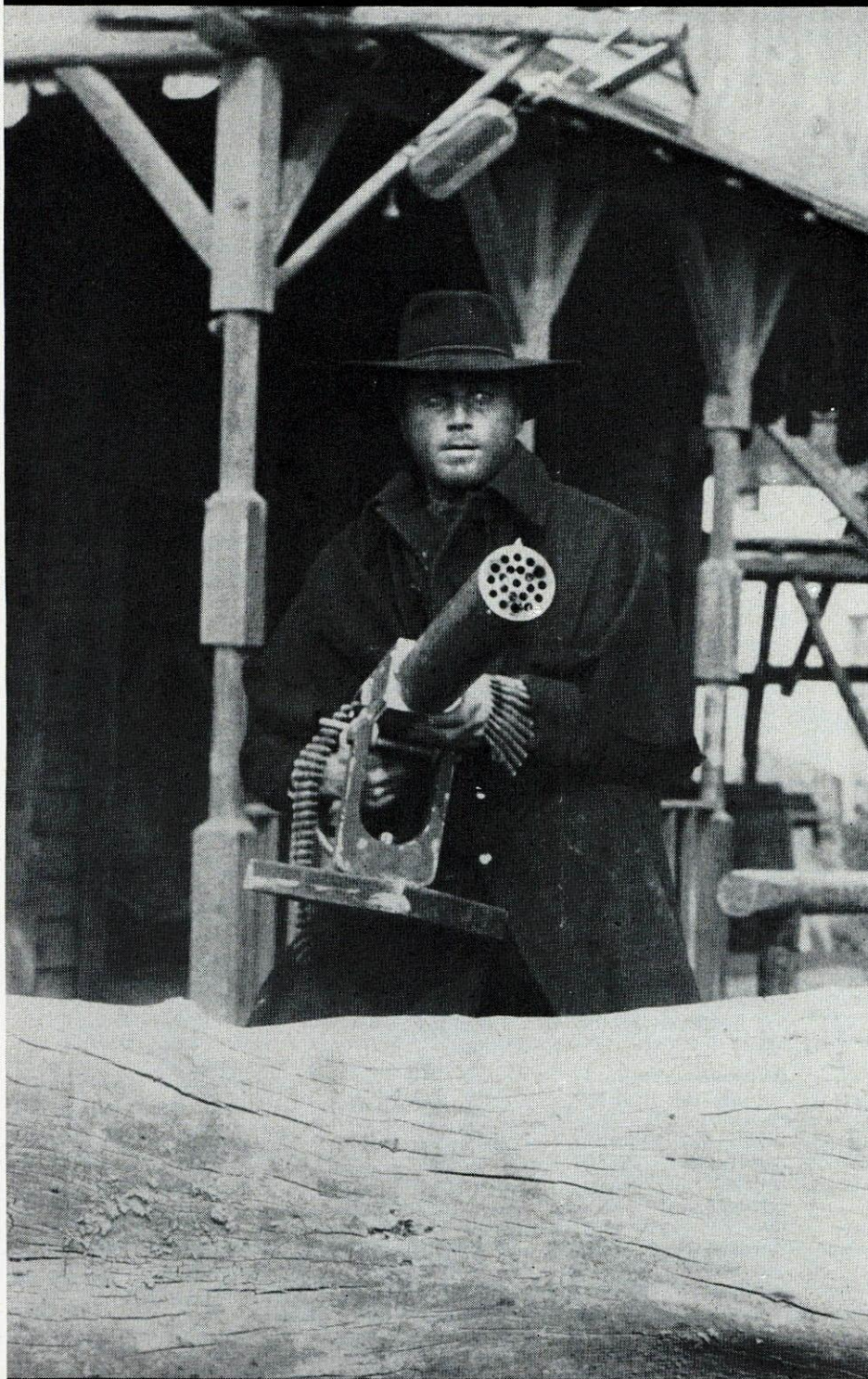
Minder durf

Op de stukken uit '38 speelt Lester voornamelijk klarinet, een instrument dat hij later nog maar zelden ter hand zou nemen, maar dat hij hier met minstens zoveel allure bespeelt als de tenor. De sextetopnamen uit '44 laten een Young horen die wat luier, met wat minder onstuimige durf speelt. (Hoewel de hoestekst het tracht te verdoezelen, bevat *Prez* ook drie stukken waarin Lester helemaal niet meespeelt; jammer, want er was uit het beschikbare materiaal een betere selectie mogelijk geweest.) Ook uit *Leaps again!* wordt duidelijk, dat Lester in '43-'44 niet meer de allesdruver uit de Basie-tijd was. Dat verhindert overigens niet, dat hij in de kwartetstukken een zeer hoog niveau haalt (o.a. een schitterende thema-parafraze in *Sometimes I'm happy!*). De septetvertolkingen zijn wat minder, maar ook daaruit blijkt nog duidelijk, dat Lester Young een van de weinige jazzmusici is geweest die je met een gerust hart *geniaal* mag noemen.

BEI T VUIJSJE

ITALIË ONTDEKT DE 'WESTERN'

Het Nederlandse bioscoop heeft de laatste maanden kennisgemaakt met een nieuw artikel: de Italië western. Het is een produkt dat van de kwalificatie krijgt 'niet goed, ook niet slecht'. De fotografie is uitstekend, het verhaal daarentegen waardeloos. De opzet bij het maken van deze westerns is dezelfde als die van de Hercules-films. Alleen heeft nu het zwaard plaats gemaakt voor het wapen. De figuranten zijn ook niet met dien verstande dat de Rortuniek verknippt is tot een broek en leren vest.

Italianen kunnen geen westerns maken. De Duitsers kunnen dat wel, recht blijft alleen voorbehouden aan Amerikanen.

Zij kunnen immers bogen — een western betreft — op een cultuur

FILMBESPREKING

De Amerikaanse western heeft een lange achtergrond. De Far West vroeger het gebied waar blanken alleen konden handhaven met kogel en drank. De Indiaan, die zijn jacht verloren zag gaan bij de komst van voortrekkers, vocht keihard tegen zijn bezittingen te houden. Maar het snelvuurwapen was zijn eenvoudige pijl en boog niet opgewassen. Hoewel hij ook was in het spoor zoeken.

Ondergeschikte rol

De Amerikaanse western heeft als principe dus de strijd weer tussen de blanke en de gekleurde. Later speelde de Indiaan een ondergeschikte rol; in plaats kwam een blanke tegenstander.

De western heeft als grondthema het goede en het slechte. Barbaar onder aanvoering van een meestal zwart gestoken 'leider' terroriseert een stadje, waar dan op het hoogtepunt een nette, cleanshaven jongeman op als de redder in de nood. Het overwint het kwade, de burger gerust gaan slapen. Vrouwen spelen een ondergeschikte rol, zij zijn alleen voegd als keukenprinses, als onbekende koeienmeisje, als entourage.

In Duitsland denkt men ook westerse verhalen te maken. Dat gebeurt dan met de boeken van Karl May, die eerder op geen enkele jongenskamer

DJANGO, EENTONIG EN VERVELENI

en. Old Shatterhand en Winnetou nu levend gemaakt. Een reden te om ze te vergeten. Amerika produceerde westerns van e. Voorbeelden te over: High Noon Gary Cooper en Grace Kelly; The Country met Gregory Peck en Jean Pons; Gunfight at the OK Corral met Burt Lancaster, Kirk Douglas en Ida Fleming. Een van de latere Amerikaanse school is The Professionals, alweer met Burt Lancaster. Hierboven genoemde films zijn gerefineerde westerns. Het rauwe en brutale werk is enigszins op de achtergrond gedrongen ten koste van 'het spektakel'.

en ... schieten

Die dus heeft zich ook op de westmarkt gestort. Het publiek raakte gekken op de body-builders, die uit hun krachten verkochten in kleine werkjes. Men werd echter van het zwaardvechten; 't is ook kunst telkens die ene fatale dodelijke met het korte zwaard.

En toch het productiepeil omhoog te en — het gaat ten slotte om de es — stapten de Italianen over op chietwerk. Zonder zich iets van de ie van het Verre Westen in Amerika te trekken, lanceren zij de ene film na de andere. Want daar het bij: schieten, schieten en nog schieten. Op een dode kijkt men Laat staan als het er veertig zijn.

In een van de nieuwere Italiaanse 'westerns' loopt het dodental ver boven de honderd. En dat is niet gering, als men bedenkt dat al die doden vallen via het wapen van één man.

Django heet deze rolprent. Hij werd geregisseerd door Sergio Corbucci. De cast bestaat voornamelijk uit Italianen, aangevuld met Spaanse figuranten, die in de regel Mexicanen verbeelden.

De held heet Django, een zeer zwijgzame bij het norse af vertolkte rol van Franco Nero. Opvallend is dat hij de hele film door geen paard rijdt. Misschien kan hij dat niet, misschien ook is-ie bang voor dit edele dier. Hij raakt betrokken in een wedstrijd in het uitroeien van twee benden. Een groep Ku Klux Klan-achtige mannen (kappen over het hoofd, brandend kruis tijdens een optocht door een vrijwel verlaten stadje) heeft het gemunt op Mexicanen. De strijd eindigt altijd in het voordeel van de Klan. Totdat Django ten tonele verschijnt.

Met zijn mitrailleur (verborgen in een doodkist) maait hij zijn tegenstanders weg. Alleen de Klan-leider ontspringt de dans. Die wordt dan ook bewaard voor later in het tweegevecht.

Opvallend verschijnsel

Opvallend verschijnsel en zeker nieuw voor een western is de rol van de vrouw in deze film. Dat blijkt uit een moddergevecht tussen zich prostituerende saloonmeisjes. Zij doen in de modder niet

Bij de foto's

Onder: Nieuw aspect in de western: in de modder vechtende saloon-meisjes. Op de achtergrond de 'geestelijke' van de rode kappenbenden.

Links onder: Django (Franco Nero)

Geheel links: Nogmaals Django, nu met het dood en verderf zaaiende 'snelvuurgeweer', een voorloper van de mitrailleur.

onder voor studenten in de groentijd. Geen verfrissend element dus, deze klauwende kluwen dames, die vijf minuten later weer schoon en fris de klanten moeten opwachten.

Zeer gruwelijk is ook het Mexicaantje schieten. De Klan-leider heeft namelijk de gewoonte gevangengenomen Mexicanen vrij te laten, mits zij een bepaalde afstand halen. Maar voor het zover is, zijn zij al dood. De Leider heeft een waarlijk meesterschot.

Ten overvloed: het hoge aantal doden dat in Django valt. De eerste vijf minuten kan men de trefzekerheid nog leuk vinden, daarna wordt het echter vrij eentonig en vervelend.

Een kleine opsomming uit het aantal Italiaanse westerns dat in ons land draait; evenwel zonder vermelding van regisseurs, spelers of Italiaanse titel. (Nota bene, voor een grotere markt worden deze films in het Engels nagesynchroniseerd. En dat geschiedt zeer slechts): Een handvol dollars; Django; Een dollar met een gaatje; Addios, El Gringo; Een vreemdeling in Sacramento; Jim Hard, de eenzame revolvervechter; Furie der Apachen. Voor de goede verstaander, het einde van deze Italiaanse western-stroom is nog niet in zicht.

Zij nog vermeld dat de 44-jarige Italiaanse regisseur Pasolini zal acteren in een serieuze western, die als historische achtergrond de Mexicaanse revolutie heeft.

PETER J. MORÉE

VLIEGEND NAAR DE ZON

Eind maart vertrekken drie DC 7c's en een Corvair/Rolls Royce Propjet van Martinair Holland, volgeboekt met vakantiegangers naar Athene, Malaga en Palma. Dat is dan een bescheiden aanloopje voor een vliegvakantie seizoen dat opnieuw alle records gaat slaan. In het paasweekende gaan, na het kleine ouverturette, alle remmen los. Op 24 maart – vrijdagavond – gaat eerst een Concair naar Malaga en op 25 maart – zaterdag voor Pasen – staat 's morgens vroeg al het grote materiaal van Martinair op het platform van Schiphol: een DC 8 voor Palma, drie DC 7c's voor Athene, Malaga en Dubrovnik, een Convaire voor Korfoe en een tweede Convaire voor Malaga, die later op de dag nog eens toeristen naar Malaga zal brengen.

Op dat moment is het vliegvakantie seizoen, dat tot in oktober zal voortduren, losgebarsten. Op datzelfde moment worden ook nog de laatste vluchten van het wintervliegvakantieprogramma – Canarische eilanden en Zuid-Spanje – gemaakt. Niet alleen vliegtuigen van Martinair, maar evenzeer machines van de KLM en van buitenlandse maatschappijen als Adria Airways en Misrair zullen een hele zomer lang, week in, week uit, een massale luchtbrug slaan

tussen Nederlands zeeklimaat en het zonnige zuiden.

Een stijging van zeker 25 pct., vergeleken bij 1966, is uit de door reisbureaus bij luchtvaartmaatschappijen gecontracteerde zitplaatsen af te lezen. Al vroeg in dit jaar was duidelijk, dat die gereserveerde zitplaatsen – en de daarmee verband houdende tienduizenden gereserveerde hotelbedden en bungalows in Zuid-Europa – alle gebruikt zullen worden. Want het nieuwe jaar was nog geen week oud, toen de vakantiegangers zich reeds in grote stromen voor boekingen bij de reisbureaus meldden.

In vorige jaren hoefde men zich daar niet over te verwonderen. Het paste geheel in het patroon van hoogconjunctuur, dat toen iedereen het gevoel gaf, dat alles kon: van ijskasten tot steeds groter wordende auto's, van televisietoestellen tot riant vliegvakanties. Na de laatste vakantie is er het een en ander veranderd in het totale beeld. De ruimte voor loonsverhogingen is minder geworden, bedrijven hebben hun poorten gesloten, duizenden ontslagen zijn gevallen, de prijzen voor het levensonderhoud zijn weer gestegen. Velen moeten voorzichtiger omgaan met het geld dat iedere maand in het loonzakje naar huis

wordt gebracht. Wat ligt dan meer van de hand dan dat op het vakantiebudget wordt bezuinigd om andere meer noodzakelijke uitgaven mogelijk te houden? Was in het reeds eerder door een recessie getroffen Engeland al niet een ruggang in de vliegvakantie reizen constateerd?

Er zullen dus ongetwijfeld zorgen zijn geweest bij de reisbureaus toen ze vorig jaar hun zomerprogramma 1967 gingen opbouwen. Zorgen vooral over de vliegvluchten, die in een tijd van teruggang in de economie zo makkelijk als luxe zullen worden beschouwd. Die zorgen lijken op dit moment onnodig te zijn geweest. Er wordt weer gevlogen, er wordt weer meer gevlogen.

Uitstapje

We gaan dus weer vliegend met vakantie dit jaar. We – dat zijn zo'n 150.000 Nederlanders. De meerderheid heeft opnieuw voor Spanje gekozen: Palma en Barcelona vooral, maar ook Malaga, dat mogelijkheden biedt om even in Gibraltar te kijken of om enkele dagen uit te trekken voor een uitstapje naar Tanger.

Altijd weer Spanje op de eerste plaats. Waarom? Omdat de vliegtoeristen vooral zonzoekeurs zijn. Zon en warmte. Spanje heeft van alle bestemmingen nu eenmaal de naam die zon warmte het meest te kunnen garanderen. Het is bovendien een van de dichtstgelegen bestemmingen in het vliegvakantie vervoer. Alleen Italië kan op laatste punt meconcurreren, maar het is – zeker na de laatste zomer – nadeel niet diezelfde garantie voor te kunnen geven. Niettemin mogen stemmingen als Rimini – dit jaar voor het eerst ook met DC-8 vliegtuigen – het programma opgenomen, een duidelijk bewijs dat het een favoriete stemming is – en Verona zich in grote belangstelling verheugen.

Griekenland, Zuidslavië en Noord-Afrika trekken eveneens voldoende Nederlandse toeristen om ook voor dit weer een langdurig vliegprogramma verantwoord te maken, maar kunnen leidende positie van Palma, Barcelona en Malaga toch niet bedreigen. De Nederlandse vakantieganger gaat ten slotte liefst in de grote kudde mee. Woonste is ook in dit opzicht een twee natuure.

Weekeindepiek

De Nederlandse vakantieganger heeft meer vastgeroeste gewoonte. Voor gemiddelde Nederlander moet een vakantie nog altijd in het weekeinde ginnen en eindigen. Dat betekent: tusschen files en kettingbotsingen op Autobahnen afgeladen treinen en wat het vliegvakantie vervoer betreft: een concentratie vluchten tussen vrijdagavond en middagmiddag.

Neem bij voorbeeld die DC 8

panje blijft nog altijd 'in'

tinair: vrijdagmiddag naar Rimini, zaterdag naar Palma, zaterdagavond naar Barcelona, zaterdagavond naar Palma en zondag nog eens naar je. Of neem die zaterdag voor Pa- waarop alleen Martinair al 's ochtend binnen een uur een DC 8, drie 7e's en twee Convairs — dat zijn in 1 zo'n 550 passagiers — moet 'ver- en'. 550 passagiers tegelijkertijd aan alies in de vertrekhallen, gelijk naar platform, tegelijkertijd de vliegtuin. Dat betekent ook: bagage van passagiers tegelijk aanwezig om aan te worden gebracht te worden. Het houdt is in: eten en drinken voor 550 passagiers vrijwel op hetzelfde moment. Pantry's van de machine brengen; vliegtuigen tegelijkertijd tan-

voor die weekeinde-gewoonte, die entree van nauw aansluitende vliegtuigen steeds op dezelfde bestemming is bij het publiek een verkeerd beeld ontstaan van de mensen die de vliegtuigen uitvoeren. Ook van de maatregelen die verantwoordelijk zijn voor die vluchten. Te veel denkt men dat een chartermaatschappij alleen vakantievluchten uitvoert, en dat de vluchters en stewardessen van die schappij hun hele leven niet anders doen dan heen en weer vliegen tussen Nederland en Palma.

sport - systeem

Wat heel weinig vliegtuigtoeristen weten, dat hun vlucht onderdeel is van een zeer gevarieerd internationaal transportsysteem. Voor zover zij reizen met vliegtuig van een lijnmaatschappij (KLM bij voorbeeld) is het een systeem dat de tussen lijnvluchten in wordt ingezet om de honger naar de zon te stillen. Reizen de toeristen in vliegtuig van een chartermaatschappij is het een machine die (en we zien hier weer het vliegprogramma Martinair als Nederlands grootste chartermaatschappij als voorbeeld) tussen de toeristische pieken van het week- heen en weer gaat tussen Nederland en Canada of ergens in de wereld scheepsbemanning aflost. Een vliegtuig dat in de toeristisch gezien wat er winterperiode naar alle continenten vliegt met kostbare vracht of alleen van de Europa-cup volgt met supporters aan boord of het ingeschakeld is bij een safari in Afrika, waarbij vliegvelden worden benut die slechts op de meest gedetailleerde landkaarten zijn te vinden. Het is goed, dachten we, om ook dit systeem eens onder de aandacht te brengen. We velen denken, dat de groei van het toerisme het brood op de plank ligt bij de luchtvaartmaatschappijen, maar het ligt anders. De luchtvaart, in zijn twintig en jaren dertig nog steeds een transportmogelijkheid voor een paar paar, heeft zelf mogelijkheden

geopend voor steeds grotere groepen. In onze naoorlogse tijd van prijsstijgingen, is de wereldluchtvaart de enige tak van bedrijvigheid waarin diensten tegen relatief steeds lagere tarieven konden worden verleend.

Massa - vervoer

De technische ontwikkeling heeft het mogelijk gemaakt het luchtvervoer van transportmogelijkheid voor enkelingen tot massavervoer te doen groeien, afstanden steeds kleiner te doen worden, grenzen te doen vervagen en vroeger onbereikbare plaatsen bereikbaar te maken voor honderdduizenden, miljoenen zelfs. De luchtvaart heeft ten slotte ook zijn ervaring, organisatie, technische uitrusting en hoog gekwalificeerd personeel in dienst gesteld van het massale toerisme.

En ook dat is een verheugend feit. De vaak zo heftig en sarcastisch bekritiseerde technische vooruitgang van onze twintigste eeuw heeft dan toch maar in enkele jaren tijds in de levens van miljoenen een stuk vakantievreugde gebracht, waarvan zij vijftien, twintig jaar geleden nog niet konden dromen. Een verworvenheid voor die miljoenen, die hun zo overrompelend in de schoot is geworpen, dat ze niet eens de tijd kregen zich er verrast over te verwonderen, maar het onmiddellijk als vanzelfsprekend in hun levenspatroon opnamen.

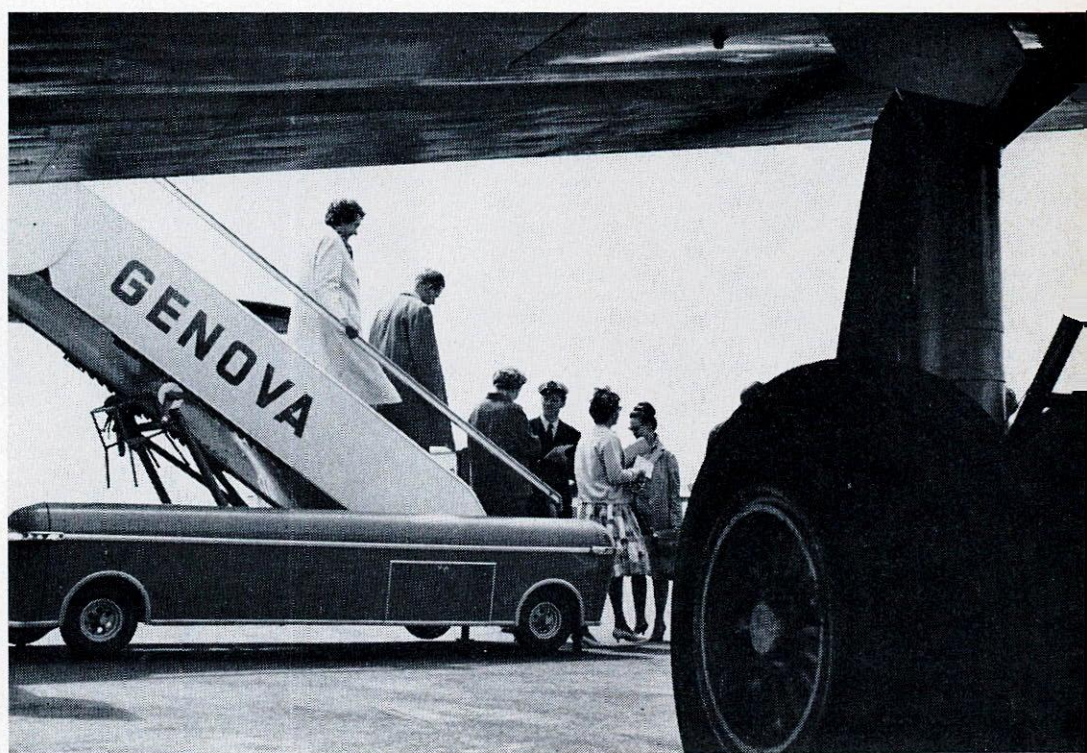
De eer komt niet alleen de

luchtvaartmaatschappijen toe. De reisbureaus hebben voor de afronding van deze ontwikkeling gezorgd. Zij waren het, die aan de technische vervoermogelijkheden het landarrangement — de 14 dagen in het hotel, de bungalow of op het kampterrein — toevoegden. Zij zijn het, die voor iedere zomer tienduizenden en nog eens tienduizenden hotelbedden in Zuid-Europa reserveren ten behoeve van Nederlandse vakantie-gangers. Zij detacheren personeel in de vakantiebestemmingen om de toeristen op te vangen en met raad en daad terzijde te staan.

Dit waren zo maar wat notities aan de vooravond van een nieuw vliegvakantie seizoen. Misschien de moeite waard om eens te overdenken, wanneer u straks ergens bij Barcelona of Rimini eens een gerecht krijgt opgediend dat niet helemaal overeenkomt met uw smaak. Er zijn er zoveel die dan dat heel kleine onvolkomen detail aangrijpen voor een klachtbrief naar hun reisbureau of de luchtvaartmaatschappij. Als dromen onverwacht werkelijkheid worden, kunnen sommige mensen plotseling bijzonder veeleisend worden. Dat schijnt ook een teken van welvaart te zijn.

JAN BROUWER

Op reis! Ieder jaar vertrekken ze bij duizenden van Schiphol. Naar Spanje, Italië, Griekenland en nog veel verder.

'Pan Arnold Szyfman' blies Pools theater nieuw leven in

WARSCHAU, 16 januari 1967: drommen kunstenaars, partijbonzen en theaterliefhebbers — naar schatting duizend mensen — brengen Arnold Szyfman de laatste eer. De enige dagen eerder overleden Poolse theaterdirecteur krijgt een staatsbegrafenis. Hij is vierenachtig jaar geworden.

Aan het graf zegt de president van de Poolse schrijversunie, Jaroslaw Iwaszkiewicz: 'Szyfmans activiteiten hebben de Poolse cultuur sterk beïnvloed... zijn doorzettingsvermogen en zijn sterke wil hebben op ons allen een diepe indruk gemaakt.' Iwaszkiewicz zei hiermee geen woord te veel. 'Pan doktor Szyfman', zoals de theaterdirecteur naar Duits voorbeeld ('Herr Doktor') werd ge-

met hem te trouwen als hij een theater voor haar zou bouwen. Deze minder fijne grap vatte Szyfman ernstig op. Hij bouwde het 'Teatr Polski' (1913), en trouwde Marysia.

In de Tweede Wereldoorlog werd het theater verwoest, zoals meer dan de helft van de huizen en gebouwen van Warschau. Szyfmans liefde voor het toneel en voor Marysia waren evenwel niet verminderd. Hij zorgde ervoor dat het theater in twee jaar tijds werd herbouwd. In de winter van '46-'47 werd de schouwburg heropend.

Hoe hij dat voor elkaar heeft gekregen, zal wel altijd een raadsel blijven. In een tijd dat de Poolse overheid alleen nog maar kon denken aan de herbouw van de huizen, wist Szyfman geld los te krijgen voor het herstel van zijn theater.

Onbegrijpelijke prestatie

Deze onbegrijpelijke prestatie tekent de figuur Szyfman. Hij bezat veel invloed, was lastig en vasthoudend als een bulldog. Bovendien wist hij als een grootmeester de nationalistische gevoelens van de Poolse overheid te bespelen. Het huzarenstukje met de herbouw van Teatr Polski heeft Arnold Szyfman herhaald. De opbouw van de nieuwe Grote Opera was een operatie die niemand voor mogelijk had gehouden. De Poolse staat kon het geld voor dit ambitieuze project niet missen. Toch kreeg Szyfman het miljoenenbedrag van de regering los.

Op 19 november 1965, dertien jaar nadat met de bouw was begonnen, werd de Opera ingewijd met Rossini's *Barbier van Sevilla*.

Met dit werk werd in het jaar 1832

eveneens het oude, drie keer klein operapaleis geopend. Destijds was Italiaanse architect Antoni Corazzi gast. In twaalf jaar tijd had Corazzi classicistische, barokke bouwwerk tooid. Voor het eerst sinds de oprichting in 1625 had het Poolse operagezelschap een eigen gebouw.

Troosteloze puinhoop

In die jaren was de Poolse opera beroemd. Opera's van Mozart, Rossini, Donizetti en Meyerbeer werden afwisselend met werken van Poolse componisten, zoals Kurpinski, uitgevoerd. In 1939, dan honderd jaar later, in 1939, Corazzi's schepping door de Duitse zettters in brand gestoken. Laten we 1944, bij de bombardementen op Warschau (Hitler had bevel gegeven de volkomen te vernietigen, hetgeen vrijwel geschiedde) veranderde het landschap in een troosteloze puinhoop.

Szyfmans schepping — hij was samen met de Poolse architect Bohdan Pniewski en de Weense luidsdeskundige prof. Kwiet — uiterlijk sprekend op Corazzi's *'Teatr Wielki'*. Achter de muren van de nieuwe opera verbergt zich evenwel van de modernste opera- en bioscouthuizen van Europa.

Tussen het Schouwburgplein en plein van de Overwinning, vlak bij het oude centrum van Warschau, staat sinds november 1965 de technisch volmaakte opera ter wereld. In mei 1963, *'Teatr Wielki'* al voor een groot gedeelte gereed was, heb ik Szyfman een bezoek gebracht. Als een broedende kip was Szyfman — oud, vitaal, scherpe borstelige wenkbrauwen, tamelijk bi-

KUNST

noemd, was een opmerkelijk man. Zestig jaar lang vertolkte hij een hoofdrol in het Poolse theaterleven.

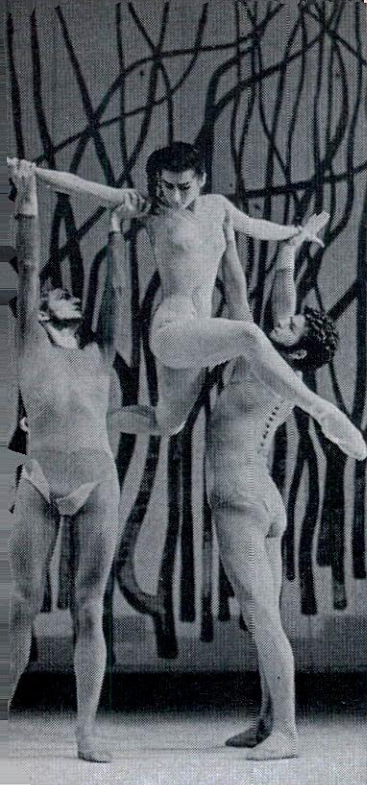
Dank zij zijn toedoen werd het befaamde *'Teatr Polski'*, het Poolse theater, gebouwd en in twee jaar tijds na de oorlog herbouwd. Dank zij Szyfman verrees ook uit het naoorlogse puin een nieuwe Grote Opera, *'Teatr Wielki'*. De herbouw van dit operapaleis was de laatste artistieke daad van zijn leven, dat een opeenvolging van theatergebeurtenissen kan worden genoemd.

Eerzuchtig en energiek

Szyfman begon in Krakow, de tweede stad van Polen, eens de hoofdstad en nu nog de culturele rivale van Warschau. Hij opende in een café, in de binnenstad van Krakau, het cabaret *'Figliki'*. Dat gebeurde minder dan een week nadat het eerste Poolse cabaret, *'Zieliny Balonik'*, Groene ballon, in hetzelfde café door ruzies van de oprichters uit elkaar was gespat. Szyfman was eerzuchtig en energiek. Al gauw werd het middeleeuwse universiteitsstadje te klein voor hem. Hij trok met zijn groep naar Warschau en zorgde er zo voor dat de Poolse cabaretactiviteiten zich naar de hoofdstad verplaatsten. Tientallen artistieke medestanders van de jeugdige Arnold Szyfman — een vriend en bewonderaar van Leon Schiller — volgden hem naar Warschau, waar hij intussen het cabaret *'Momus'* had opgericht.

In Polen groeide in die tijd het aantal cabarets in cafés en kleine theatertjes in snel tempo. Szyfman keerde op dat ogenblik (in Nederland vierde de zo tragisch om het leven gekomen Pisuise triomfen, in Duitsland de cabaretière Erika Mann) de cabaretkunst de rug toe. Hij werd verliefd op de beeldschone actrice Marysia Przybylko-Potocka. Deze beloofde — na een aantal weigeringen —

Bij de foto's

Midden onder: Teatr Wielki, de Grote Opera, zoals deze in 1963, bijna voltooid het Schouwburgplein van Warschau domineerde.

Onder: De puinhopen van het oude Teatr Wielki, na de Duitse bombardementen in 1944.

Links: Een voorstelling van een Poolse operaballet.

Links onder: 'Manru', de enige opera van de Poolse pianist Paderewski, een van de werken die in afwisseling met moderne stukken worden opgevoerd.

voor mijn gevoel nogal van zich zelf overtuigd — over zijn heiligheid.

Tijdens de rondleiding door het gebouw verdween zijn aanvankelijke norsheid. Kinderlijk trots toonde hij zijn schatten: de hellende zaal (capaciteit 2000 mensen), het luchtverversingssysteem, de telefoons — overal waar maar een nis was — de hydraulische apparaten, de mechanische installaties, de akoestische snuffjes.

Zijn trots was terecht. De accommodatie van de kledkamers, de repetitiezalen — ook voor ballet — de leslokalen, de restaurants, gangen, hallen en het decorateliër van schilder Jan Kosinski,

bovenin de nok, doorstaan elke vergelijking. De bevolking van Warschau voor-spelde tijdens de bouw van de opera: 'Als Szyfman Teatr Wielki eenmaal heeft voltooid, zal hij sterven.' De Poolse theaterdictator, de directeur en impresario, de grote animator, waar niemand graag ruzie mee kreeg, heeft nog iets meer dan een jaar langer geleefd.

Geweldig muziekpaleis

Szyfman is dood. Maar Polen heeft nu geen man meer nodig die theaters bouwt met geld dat er niet is. Polen heeft een overvloed aan schouwburgen, alleen Warschau heeft er al meer dan twintig. Zelfs van de Grote Opera kan gezegd worden dat het op zijn minst

dubieus is dat dit land zo'n geweldig muziekpaleis bezit. Hoewel Polen op muziekgebied een van de belangrijkste landen is in Europa — vooral wat betreft de moderne muziek — en hoewel de Poolse theatertraditie buiten kijf is, presteert zijn operagezelschap niet zoveel. Dat komt hoofdzakelijk door het vertrek van vele prominente operasolisten naar het buitenland.

Operastad

Wellicht heeft Szyfman met de bouw van de Grote Opera meegewerkt aan het herstel van Warschau als operastad. Wellicht wordt de uittocht van operasterren hierdoor een halt toegeroepen en keren zangers en zangeressen naar Polen terug. Nederland — dat moet gezegd — mist node een figuur als Szyfman is geweest.

BOB VAN OPZEELAND

De heksenvriend

In —De Kermisbruid—, het laatste verhaal uit de bundel —De Kameleon— waarmee de schrijfster Helga Ruebsamen enkele jaren geleden debuteerde, houdt de jongen Vincent aan zijn liefde voor de vrouw Carla uiteindelijk niet veel meer dan zijn eigen braaksel over. De feitelijke aanleiding daartoe is Carla mét lichaam.

Vincent nl. kent de vrouw Carla slechts van gezicht, opgesloten als zij is in haar glazen kassahokje, waar zij toegangskaarten verkoopt voor de 8 Wonderen der Wereld. Het gezicht van Carla is mooi. Zo mooi zelfs dat de altijd verlegen Vincent op school over —zijn meid— durft te praten. Van het teruggetrokken, nooit tot iets in staat zijnde jongetje, is Vincent plotseling de grote versierder geworden. Vincent blijft dat tot en met de kassa. Zelfs nog even in de kermistent, met om hem heen zijn nieuwsgierige en aanvankelijk o zo jaloerse schoolvrienden. Totdat Carla, aangekondigd en wel, ten slotte te duidelijk wordt:

(...) 'Het gebrul nam toe. De man verdween een ogenblik achter het golvende, rose gordijn en kwam terug met een donkerharig schepseltje op zijn arm, dat glimlachte in een groot hoofd en wuifde met een slap handje. "Volmaakt, zoals een schepsel volmaakt kan zijn. Het hoofd is te groot, het hoofd is normaal, net zoals dat van u en dat van mij, het hoofd is eigenlijk een alledaags mensenhoofd. Maar verder... tientallen malen kleiner dan iedere andere vrouw. En toch compleet. Overtuig uzelf. Wat ik zei. Zonder pardon. Welke jongeman wil zich overtuigen?"' (...)

Terwijl de gaat-dat-zien en de gaat-dat-voelen-figuren zich naar voren dringen, tracht Vincent, met een als geschenk bedoelde speelgoedbeer in de hand, nog iets tegen Carla te zeggen. Verder dan het noemen van haar naam komt Vincent niet. Voor hem rest nog slecht de vlucht. Weg van zijn vrienden die zich rot lachen, weg van Carla die betast wordt, weg van de kermistent die barst van het gejoel en gestamp. Wég ook van de jongen Vincent die eens notie gehad moet hebben dat hij tot iets in staat was.

Het mislukken, het uiteindelijk toch weer op zich zelf teruggeworpen worden, van Vincent in —De Kermisbruid— staat in —De Kameleon— niet op zich zelf. Ook de overige verhalen worden gekenmerkt door mensen die het ten slotte niet redden. Dat ondanks hun inzet, hun wil, hun verlangen naar rust, evenwicht, geluk of hoe men deze drang zich van hun isolement te ontdoen ook wil aangeven. Het bijna voortdurend bewust of onbewust gevoelen van eigen onvermogen maakt hen bij voorbaat kansloos. Anders gezegd: de figuren in

het werk van Helga Ruebsamen doen in wezen niet anders dan hun eigen vernieling onderstrepen. Haar enige maanden geleden uitgekomen boek —De Heksenvriend— is daarvan opnieuw een bewijs.

—De Heksenvriend— speelt in Sommeren, een plaatsje in Drente. Frits, kelner in het vervallen Hotel-Café-Restaurant Groot-Sommer, weet zich vastgelopen. Enerzijds omdat hij tegen zijn wil in toch maar zijn half-verlamde moeder blijft verzorgen, en anderzijds omdat hij zich realiseert dat hij zonder meer futloos is, aan niets meer durft te beginnen. Een situatie die Frits, gezien het feit dat hij pas vierentwintig is, op z'n zachtst gezegd nogal verontrust.

Dichtbij Hotel-Café-Restaurant Groot-Sommer woont gravin Frieda in haar kasteel. Frits ontdekt haar wanneer zij iets komt drinken en daarna naakt zwemt in het natuurbad dat aan Hotel-Café-Restaurant Groot-Sommer grenst. Frits betrapt zich zelf erop dat hij zelfs al plannen aan het maken is. Hij zal Groot-Sommer werkelijk groot maken. De naaktheid van de gravin is daarbij niet bepalend. Een kwestie van liefde zal het niet (kunnen) worden. Wél een kwestie van geld. En dat bezit de gravin in ruime mate.

Eindelijk weer eens tot iets in staat wil Frits alles zo snel mogelijk realiseren en probeert hij de gravin te benaderen. Een tamelijk moeizame geschiedenis, omdat de gravin óf slaapt óf dronken is óf op weg is zich te bedrinken. Ten slotte vindt Frits de gravin in een kelnersociëtië in de stad. Van een gesprek komt bijzonder weinig terecht, en als de gravin hem ook nog begint te vernederen laat Frits de vrouw barsten. Hij neemt haar auto en gaat weg. Kort daarna hoort Frits dat de gravin een paar uur na zijn vertrek stomdronken onder de tram is gelopen en haar beide benen mist. Frits schrikt even, maar besluit desondanks (of juist daardoor) dan toch maar door te drukken. Frieda trouwt met Frits. Groot-Sommer wordt gesloten, verbouwd, uitgebreid, heropend. Het commerciële succes, mede door olie-aanboringen en/of aardgasvondsten in de directe omgeving van Sommeren, is een feit. Desalniettemin doet Frits wat hij reeds lang wilde: hij verlaat Sommeren.

Schijnbaar doelbewust maar in wezen vlucht hij. Waarom? Hangt zijn vertrek samen met de komst van de beeldhouwer Koster die een tijdje op het kasteel woont en daarna mét Frieda vertrekt? Of heeft het noch met Frieda noch met Koster te maken, maar werd zijn gedrag dan toch bepaald door het Cupidobeeld dat de beeldhouwer heeft meegenomen en jaren achtereen in de bossen rond Sommeren heeft gestaan? Het beeld waarvan de dorpelingen zeiden:

(...) 'Als de heksen om d'r u dansen, komen er ongelukken van. dan verliefd is, zal zijn lief verliezen wie niet verliefd is, zal in vuur en raken voor een dwerg of een zwijn, bultenaar of een bedelaar. De kind die in zo'n nacht geboren worden, ben wolfsoren en horrelvoeten en stervenden krijgen niet de kans in v te ontslapen, tot aan de Dag des deels zullen ze aan 't kreperen bli (...).

Het is zeer waarschijnlijk dat de sen in een plaatsje als Sommeren de affaire rond Groot-Sommer aan het pidobeeld toeschrijven. Zij doen d zo lang, dat het bijna gevaarlijk z om daarvan af te wijken. Het zo, doorprikken van de eigen bijgel veiligheid betekenen. Bij Frits (en da) lijkt hetzelfde het geval te zijn. wezenlijk verschil is echter dat zij eigen bijgeloof doorhebben. Daa nl. is het Cupidobeeld voor he duidelijk een symbool van de mislukking. Ook al willen zij zich soms het tegendeel wijsmaken, Frieda die de (over)moed heeft on beeld juist als een bron van mogeli den te zien. Dat dit slechts een tij en dientengevolge een vergeefs ho betekent, ligt onvermijdelijk in en t de regels van —De Heksenvriend— gesloten.

Concrete overeenkomst

Al met al treft men dus ook in Heksenvriend—, gelijk in —De Kameleon—, weer mensen aan die op vernielende manier het onvermogen zich dragen. Er is soms zelfs cor overeenkomst tussen beide boeke noem in dit verband de op z'n opmerkelijke grootmoeder van het je Polly in het verhaal —Danger—De Kameleon—. De gravin Frieda de half-verlamde moeder van Frits beslist meer dan alleen maar sterk ken aan die grootmoeder. Deson onderscheidt —De Heksenvriend— m.i. toch duidelijk van het eerste van Helga Ruebsamen.

Haar figuren zijn veel actieve worden. Frits en Frieda willen kos kost iets van hun leven maken. Al= iedereen wordt daarvoor aangeg Zij zijn sadistisch, drinken, sch zijn wanstaltig in hun poging l hebben, trappen, slaan, etc. Ho grijpelijk dergelijke reacties vanui wanhoop ook moge zijn, het had— Heksenvriend— tot een draak en/ cliché kunnen maken. De schade evenwel beperkt tot een Frits die begin, in het gefingerde briefje a zuster, even aan de —Frits— uit Avonden— van G. K. van het Rev denken. Voor de rest houdt Ruebsamen Frits en Frieda volle de hand. Een voorbeeld hiervan

het juiste moment afkappen van Frits meer hij met Frieda (zonder benen) r bed gaat, of het zeer schaars schrijven van Frieda in haar rolstoel. vooral ook de wijze waarop zij geeft dat Frieda onder de tram is omen. Dat hoofdstuk eindigt met de als:

...)'De tramconductor kon enige n toe met zijn verhaal, de gravin st het voortaan zonder benen stel-

venzeer opvallend in -De Heksen-nd- is de afstand waarmee het aal geschreven is. Helga Ruebsamen oms niet te schrijven, maar slechts , te noteren. Zonder dat dat overi- s ten koste van de betrokkenheid van schrijfster gaat en haar figuren koud 'magertjes' worden. Ik denk o.a. aan da die dronken is en zich in slaap eert te drinken:

...)'Frieda kreeg de neiging om te en. Ze had dat vaak, in drankperio- was het bijna onhoudbaar, maar lakte het nooit. Op het laatste mblik weigerden de waterlanders het. da grinsde en zuchtte, draaide zich ersom in haar bed en probeerde de zoveelste maal te slapen. Ze : naar de deur waarachter Klaartje dienstmeisje van Frieda, D. Z.) was -luenen en had zin om haar terug te en. Het was haar niet duidelijk of was om het meisje uit te schelden of iefkozen. Ze had zin om te huilen. schonk zich zelf een waterglas bran-ijn in, zonk weg, meende bij het ker worden dat ze nu tenminste een -uur geslapen had en zag op de dat het weer niet langer was ge- t dan een half uur. En zo ging dat . Het volgende glas zou goed zijn 'een uur'(...).

van

De Heksenvriend- is een roman. ans als zodanig wordt het boek door uitgever gepresenteerd. In feite ech- is -De Heksenvriend- niet meer een lang verhaal over de kelner s en de gravin Frieda. Op zich lijkt het wél of niet onder de noemer nan- kunnen brengen van een boek zo belangrijk, ware het niet dat ga Ruebsamen, door o.a. met ver- idene figuren aan te komen, wel of meer een gooi lijkt te doen naar roman. Zo is er bij voorbeeld Anton, udere collega van Frits, en ook de spelende vrouw van een sergeant- oor. Deze beide figuren hebben nog functie. Ze verduidelijken Frits, en en zelfs min of meer bij tot de ge van het verhaal.

in de beeldhouwer Koster kan men achter moeilijk zeggen (en dat terwijl en belangrijke rol in het geheel

moet spelen dan Anton en de genoemde vrouw). Wat dan wel van de man Koster te zeggen? Niets. Koster ver- schijnt trouwens ook volledig uit het niets. Plotseling is hij er, even plotseling ook gaat hij er met Frieda vandoor. De beeldhouwer lijkt door Helga Ruebsa- men opgeroepen om het boek uit te blazen. Hij slaagt daarin ook. In die zin nl., dat -De Heksenvriend- als een nachtkaars uitgaat. Jammerlijk, maar vooral ook onbegrijpelijk, omdat in te- genstelling tot het zo vaag laten van Koster, Helga Ruebsamen bij de achter- grondinformatie van Frits en Frieda juist zeer functioneel te werk gaat. Niets is vulling of versiering daarbij. Zelfs de beschrijving van het kasteel geeft de lezer meer visie op Frieda. Zo ook vangt zij een paar pagina's nadat Frits een

opvallende zelfbespiegeling weg heeft gegeven, de kelner op door de lezer te informeren over zijn jeugd. Direct blijkt dat Frits niet quasi diepzinnig deed, maar inderdaad zich zelf zo heeft kun- nen analyseren.

Hoe het ook zij, ondanks het slot dat geen slot is, is -De Heksenvriend- m.i. niet af te doen met 'de bevestiging van een debuut'. Daarvoor is het boek te belangrijk en toont Helga Ruebsamen zich te duidelijk een schrijfster die op een vaak zeer gave wijze mensen weet te beschrijven die ondanks de door hen gekende verrotting en vernieling, toch bij herhaling een teken van leven zijn.

DICK ZAAL

-De Heksenvriend- is een uitgave van Em. Querido's Uitgeverij N.V., te Amsterdam.

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 - Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets gevoelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vulle het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende (naam, voorletters, rang)

..... (landmacht/luchtmacht)

Registratienummer

Onderdeel

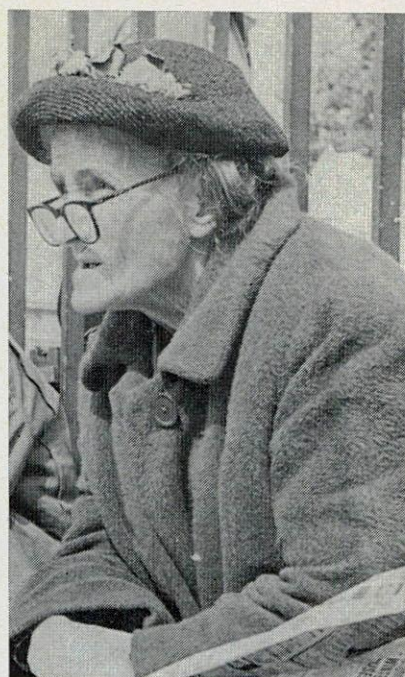
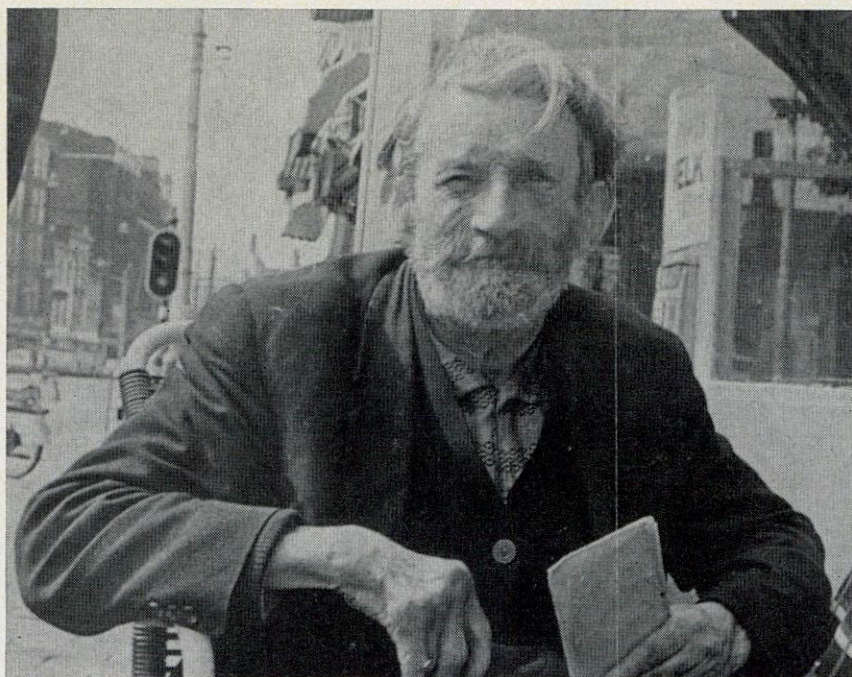
Gelegerd te

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een Vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

Handtekening:

'LAAT JE NIET KISTEN'

Tom Weerheym heeft met Paul van Solingen een boek samengesteld over het onderwerp de dood. Velen werden door hen geïnterviewd. De vaak onthullende vertellingen, meestal opgenomen met behulp van een bandrecorder zijn in hun boek 'Laat je niet kisten' te lezen. Het boek bevat verder opzienbarende foto's. Op deze pagina maakt u vast kennis met enige geïnterviewden. Het boek is juist voor de Boekenweek — de vorige maand dus — verschenen.

